

РАЗВОЈ ЕКОТУРИЗМА НА ПРОСТОРУ СПЕЦИЈАЛНОГ РЕЗЕРВАТА ПРИРОДЕ „ДЕЛИБЛАТСКА ПЕШЧАРА“¹

DEVELOPMENT OF ECOTOURISM AND THE IMPORTANCE OF THE PRESERVATION OF THE AUTOCHTHON BIOTOPE IN PANNONIAN PLAIN ON THE AREA OF THE SPECIAL NATURE RESERVE “DELIBLATO SANDS”

Милана Пантелић*, Игор Стаменковић*, Јелисавета Пурић-Самарџија**

Примљено: 23.08.2012. | Прихваћено: 12.11.2012.

Резиме: Специјални резерват природе „Делиблатска пешчара“ захвата највећу континенталну пешчару у Европи. То је податак који већ сам по себи овај резерват чини атрактивним. Основне природне туристичке вредности овог заштићеног природног добра су специфичан дински рељеф, геолошка грађа и богат и разноврстан биљни и животињски свет, који га чине јединственим геоморфолошким и еколошко-биогеографским феноменом не само Панонске низије, већ и читаве Европе. Основни циљ истраживања је оцена тренутних ставова локалних становника у вези са развојем екотуризма у заштићеном природном добру „Делиблатска пешчара“ на простору Војводине, као и оцена њиховог знања и заинтересованости за овај облик туризма. Резултати који су представљени добијени су на основу анкетног истраживања и дескриптивне статистичке анализе. Узорак је обухватио 70 испитаника општине Вршац. Локално становништво има веома позитиван став када је у питању развој екотуризма на овом простору. Заштићени предео најчешће посећују ради шетње и опуш-

¹ Рад је део пројекта 114-451-2644/2012-01 који је финансиран од стране Покрајинског секретаријата за науку и технолошки развој АП Војводине

* Др Милана Пантелић, доцент, Мр Игор Стаменковић, асистент, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Трг Доситеја Обрадовића 3, Нови Сад.

** Центар за истраживања и студије туризма (ЦТРС), Нови Сад

тања и сматрају да интензивнији развој екотуризма на овом простору може имати веома позитивне последице које се првенствено односе на економско стање, односно омогућио би се развој регије и отварање нових радних места. Добијени резултати истраживања пружају могућност утврђивања смерница које могу утицати на развој екотуризма на оваквим и сличним локалитетима. **Кључне речи:** екотуризам, резерват, Делиблатска пешчара, становништво, Банат

Abstract: *Special Nature Reserve "Deliblato Sands" encompasses the largest continental sand area in Europe and it is this fact that makes this reserve so attractive. The natural tourist assets of this protected area can be recognized in characteristic sand relief, geological features and rich and diverse plant and animal world that all together make it a unique geomorphological, ecological and biogeographic phenomenon not only of the Pannonian Plain but of the whole Europe as well. The research is mainly aimed at detecting contemporary attitudes that local population has about the development of ecotourism in the protected area of "Deliblato Sands" and the level of their knowledge and interest in this form of tourism. The methods used to gather the results in this research are interviews and descriptive statistical analysis. The sample consisted of 70 inhabitants of the municipality of Vršac. Local population has a very positive attitude regarding the development of ecotourism in the researched area. They visit the protected area usually for walk and relaxation and are of the opinion that a more intensive development of ecotourism in the area can positively influence the economic conditions with the development of the whole region and new employment opportunities. The gained results offer possibilities to determine guidelines for the development of ecotourism in this and similar localities.*

Key words: *ecotourism, nature reserve, Deliblato Sands, population, Banat*

УВОД

Европски континентални пескови, настали су у основи делатношћу ветра, мада је њихова генеза неодојиво везана за рад река. Настанак пескова Војводине, као јужног дела Карпатске котлине у тесној је вези са генезом овог басена, од палеозоика када су Панонску масу чиниле планине, до распада Паратетиса на више језера од којих је једно и Панонско море, које је током неогена отекло Ђердапском дислокацијом (Томић и други, 2004). По ободним деловима Панонске котлине, након повлачења воде, почиње се под утицајем ветра таложити прво лес, а затим и живи песак, кога су претходно нанеле велике реке у лагуне некадашњег Панонског мора, а касније Дунава који је наследио корито којим је отекло ово море. Док је лес плеистоценске, тј. глацијалне старости, навејавање песка, стратиграфски млађег елемента, уследило је касније. Резултат еолске акумулације је неколико просторно одвојених пешчаних целина у Панонској низији, које се међусобно разликују како по карактеру подлоге и геоморфологији, тако и по биогеографским особеностима.

У Војводини постоје две пешчаре – Делиблатска и Суботичко-хоргошка. Обе се налазе у зони шумско-степске вегетације. Њихове заједничке карактеристике су условљене не само климом, већ и карактером подлоге коју чине карбонатни пескови. Различитости неких природних услова ових подручја резултирали су осо-

Прилог 1. Географски положај Делиблатске пешчаре у Војводини и Србији

Figure 1. Geographical location of Special Nature Reserve "Deliblato Sands" in Vojvodina and Serbia

беностима њиховог живог света, које сваку пешчару понаособ издвајају као јединствено природно добро (Буторац, Хабијан-Микеш, 1997).

Делиблатска пешчара налази се у јужном Банату између Дунава и западних падина Карпата (прилог 1). Дугачка је око 35 km, а широка око 11 km и простире се као елипса у правцу југоисток-северозапад. По свом постанку, орографији, клими, специфичности флоре и фауне Делиблатска пешчара представља јединствен феномен у Европи, па је својевремено названа Европска Сахара. Импазантна величина Делиблатске пешчаре, њена лепота и стално смењивање боје цвећа, лишћа, приземне и дрвенасте флоре чине овај дински рељеф изузетно привлачним.

Многи научници слажу се да је овај простор у југоисточном Банату особен и редак рефугијум последњих степа, пешчара и природних степских шума у овом делу Европе. По пореклу Делиблатска пешчара је јединствена у Панонској низији а њен карактеристичан дински рељеф не среће се, тако изражен, нигде у овом делу Европе. Данас је Делиблатска пешчара заштићена као специјални резерват природе. У њеним границама се налазе 2 строга резервата, 16 резервата генетског фонда и 6 споменика природе.

Делиблатска пешчара је највећа европска континентална пешчара. У историјском добу је била под аутохтоном шумском вегетацијом храста и липе и травним формацијама степске вегетације. Небригом човека, почело је брзо пропадање овог екосистема.

ПРИРОДНИ И КУЛТУРНИ ПОТЕНЦИЈАЛИ ЗА РАЗВОЈ ЕКОТУРИЗМА

Специјални резерват природе „Делиблатска пешчара” захвата истоимену геоморфолошку целину, иначе највећу континенталну пешчару у Европи. То је податак који већ сам по себи овај резерват чини атрактивним. Основне природне туристичке вредности овог заштићеног природног добра су специфичан дински рељеф, геолошка грађа и богат и разноврстан биљни и животињски свет, који га чине јединственим геоморфолошким и еколошко-биогеографским феноменом.

Пешчара је настала у завршном делу средњег плеистоцена (леденог доба) и током горњег плеистоцена, депоновањем ветром ношеног песка. Песак је највероватније пореклом из пространих фосилних плавина карпатских река Караша, Нере и Моравице. У исто време се на вишем терену одвија депоновање лесних седимената. Под утицајем ветрова површинске наслаге песка се развејавају стварајући специфичан дински рељеф. Дине жутог и сивог песка, дужине 100-500 m, са максималним висинским котама близу 200 m н.в., правилног су правца пружања југоисток-северозапад, као што је усмерен и цео комплекс Пешчаре (Букуров, 1984). Нарочито динамичан рељеф карактерише подручје такозваног Високог песка (северни и централни део Пешчаре), где је на појединим местима разлика између врхова дина и међудинских удолина и по 30 m. На овом простору налазе се најатрактивнији пејзажи Делиблатске пешчаре (Томић, 2004). Од секундарних вредности важно је поменути сталне баре (Попина и Замфирова бара) формиране у издувинама Ниског песка на крајњем југоистоку Резервата и копане бунаре у пределу Високог песка (локалитет Девојачки бунар и др.) дубине и до 200 m.

У туристичкој валоризацији Делиблатске пешчаре високим оценама се вреднују природни туристички ресурси, али су свакако и културна добра овог предела значајан сегмент понуде. Простор Специјалног резервата природе „Делиблатска пешчара“ и његова околина, културолошки и историјски су изузетно занимљиви. Археолошка налазишта Старчево, Жидовар и Дупљаја показују трајање култура на тлу Баната још од палеолита. Трагови римске културе такође су видљиви на овом подручју. Околна насеља су плански изграђена и сачувана на оригиналној регулационој матрици. Могућност презентације народног градитељства посебно је изражена у селима која гравитирају Белој Цркви, односно обали Дунава. Као значајни појединачни објекти издвајају се сакрална здања проглашена за споменике културе, евидентирана културна добра индустријског наслеђа, као и појединачни објекти везани за значајне личности.

Споменици културе су цркве у Долову, Гребенцу и Делиблату изграђене крајем 17. и у 18. веку. Њихов значај за историју и културу је велики, јер се не ограничава само на верске побуде, из којих су настале, већ се проширује и на културне и економске везе које су ти објекти у средњем веку имали. Објекти индустријског наслеђа су стари млинови и зграде железничких станица, који су евидентирани као културна добра. Основни проблем заштите непокретних културних добара је недостатак документације, односно недовољна истраженост простора (Стојановић и други, 2011).

ГЕОНАСЛЕЂЕ И БИОДИВЕРЗИТЕТ У ФОРМИРАЊУ ТУРИСТИЧКОГ ПРОИЗВОДА

Простор Делиблатске пешчаре се налази у инвентару објеката геоморфолошког геонаслеђа Србије – облика еолског рељефа.

Након спроведеног пошумљавања, започетог 1818. године и умртвљавања пешчаних дина, пешчара је изгубила статус „Европске Сахаре“. Међутим и фосилизовани еолски облици представљају прави раритет у европским оквирима. Пешчара представља крајњи северни фрагмент појаса еолских пескова који се уз десну обалу Дунава пружа од Неготинске крајине преко Пожаревачког Подунавља до југоисточног Баната. На основу правца пружања дина наведене пешчане оазе су у завршном стадијуму формирања обликоване кошавом, а претпоставља се и сличан временски оквир настанка.

Дебиљина еолских пескова на простору СРП „Делиблатска пешчара“ прелази 50 m и они леже преко падинских седимената доњег и средњег плеистоцена (леденог доба). На основу минералног састава пескова и непосредне подине, материјал води порекло из западне подгорине Карпата. Временски оквир формирања наслага пескова представља: завршни део средњег плеистоцена, горњи плеистоцен и холоцен.

Током средњег и горњег плеистоцена на нешто вишем терену траје навејавање прашине од које су формираны лесни седименти Загајичких брда. Материјал је овде двојаког порекла – са Алпа (донешен Дунавом) и са Карпата.

Порекло и састав еолских седимента, те фосилна заједница копнених мекушаца осликавају сложене односе који су у југоисточном делу Панонског басена трајали током друге половине плеистоцена.

Много очигледнији је геоморфолошки аспект геонаслеђа Пешчаре. У оквиру млађег нивоа еолских пескова, дужине преко 42 km и правца пружања СЗ-ЈИ, најочљивији су појасеви: сложених лонгитудиналних (издужених) дина, саћастиг рељефа и различито оријентисаних пешчаних гребена и трансферзалних (попречних) дина.

Лонгитудиналне дине заузимају највише централне делове Пешчаре, Кракте-ришу се груписањем већег броја високих (15-25 m) и узаних пешчаних гребена правца ИЈИ-ЗСЗ. Овакав правац пружања упућује на закључак да су постали деловањем југоисточног ветра – кошаве. Саћасти рељеф налази се са обе стране појаса издужених дина и карактерише се бројним дефлационим облицима. Трансферзалне дине изграђују подручје између Гребенца и Дубовца и представљају стари дински венац правца север-југ.

Рељеф је веома динамичан на простору Загајичких брда и Думаче, који се налазе у режиму II степена заштите. Стрме долине бујичног карактера се смењују са високим и уским засвођеним гребенима.

Иако је геолошка историја Пешчаре у највећој мери покривена вегетацијом и недоступна директном опажању, специфичан еолски рељеф чини геонаслеђе овог простора веома атрактивним.

И поред наглашеног геонаслеђа, оно није промовисано као независан чинилац туристичке понуде Пешчаре. На постојећем картографском материјалу нису издвојени појасеви дина различитог карактера. Такође, нису обележени ни локалитети на којима су еолски пескови у динама доступни посматрању. Мале висинске разлике и добра проходност омогућавају да се веома лако креирају гео-стазе. Најпогоднији терени се налазе у источном делу – између Шушаре, Гребенца и Загајичких брда, због великог диверзитета облика еолског рељефа. Веома је атрактиван и јужни обод – контакт између Пешчаре и алувијалне равни, односно корита Дунава (Стојановић и други, 2011).

Богата флора, са преко 900 врста, подврста и варијетета, обилује раритетима, реликтима, ендемима и субендемима, као што су банатски дожур, Панчићев пелен, шерпет, бадемић, пешчарско смиље и клека – једини самоникли четинар панонске низије. Своје станиште овде је „нашло“ и 20 врста орхидеја (Лазих и други, 2009).

Као последња и највећа оаза пешчарско-степске, шумске и мочварне вегетације која је некада доминирала панонском низијом, СРП „Делиблатска пешчара“ је један од најважнијих центара биодиверзитета у Србији и Европи и најзначајније степско подручје код нас. Стога Резерват представља јединствен научни полигон.

Пределу су превасходно екотонског карактера. Карактеристична станишта биома шумо-степа су: остаци аутохтоних шумско-степских шума; равничарска травна степа са нешто жбуња по увалама; брежуљкаста травна степа са нешто жбуња; степске јаруге, итд.

Деловањем човека знатно је нарушен састав и заступљеност ових карактеристичних станишта. Тако су данас у Резервату најзаступљеније шуме багрема, местимично помешане са тополом (54% површине је под шумом).

Међу реткостима фауне истичу се врсте са степских станишта: сиријска чешњарка (*Paleobates syriacus*), степски гуштер (*Podarcis taurica*), зелемдаћ (*Lacerta viridis*), белоушка (*Coluber caspius*), степски соко (*Falko cherrug*), орао крсташ (*Aquila heliaca*), орао кликташ (*Aquila pomarina*), пчеларица (*Pernis apivorus*), пољска птица (*Burchinus oedictemus*), мали вранац (*Phalacrocorax pygmaeus*), брегуница (*Riparia riparia*), текуница (*Cicista subtilis*), слепо куче (*Spalax leucodon*), хрчак (*Scirius citelus*), слепи миш (*Myotis emarginatus*), вук (*Canis canis*), рис (*Linx linx*) и др. (Томић и други, 2004).

За неке од њих, Делиблатска пешчара је једино или једно од малобројних преосталих станишта у Србији. Специфичност Резервата је и стална популација вука (Лазих и други, 2009).

УЛОГА И УТИЦАЈ ТУРИЗМА У ДЕЛИБЛАТСКОЈ ПЕШЧАРИ

Изражен дински рељеф издваја овај предео од других пешчара у Европи, па би као један од приоритета у развоју туризма Специјалног резервата природе могао бити и геотуризам. Ипак, такви програми још увек не постоје. Најразвијенији облици туризма на Делиблатској пешчари датирају из ранијих деценија њеног

туристичког уређења. То су: ловни, спортско-рекреативни и излетнички туризам. Поред тога, туристичке активности које се делимично одвијају на простору овог заштићеног природног добра су: пешачење, сакупљање лековитог биља, посматрање птица, фото-сафари и друге.

Екотуризам се кроз отварање и промоцију објеката и едукативних стаза тек у новије време појављује као један од праваца туристичког развоја Делиблатске пешчаре. Едукативни центар „Чардак” у Специјалном резервату природе отворен је 2010. године. Његова намена је презентација и едукација о заштити природе, принципима одрживог развоја и газдовања, управљању и очувању биодиверзитета. Оснивање овог мултифункционалног објекта омогућује боравак у природи ђацима, студентима, стручњацима и научницима из области заштите животне средине и природе. Центар је одредиште бројних екскурзија, истраживачких кампова и научних састанака. Такође, овде је могуће добити пропагандне материјале и купити оригиналне сувенире.

Туристичка понуда и едукација из области заштите укључује едукативне и рекреативне стазе, којима је боравак у Резервату додатно обогаћен:

- Чардак – Врела (кружна пешачка стаза дужине 12 km);
- Борови брег (пешачка стаза у облику осмице, дужине 15 km. Стаза је погодна и за бициклистичку вожњу као и за кондиционо трчање);
- Копривић (кружна пешачка стаза дужине 7 km);
- Стаза радости (кружна пешачка стаза дужине 5 km);
- Екостаза (кружна стаза дужине 3,5 km);
- Стаза здравља (кружна стаза дужине 3,5 km) (Стојановић и други, 2011).

Очуване природне средине је све мање, због неразумног и неодговорног деловања човека који је користио природу и деловао у њој у толикој мери да ју је деградирало.

Стручњаци одавно упозоравају на све чешћа настојања да се чак и у Специјалном резервату природе обављају делатности неспојиве с његовом наменом. Оне представљају огромну опасност, јер нарушавају његове укупне природне специфичности и вредности. Основни облици еолског рељефа све се више уништавају или битно мењају разаравањем земљишта, а нарочито пресецањем путева дуж и преко дина. Ако се већ мора проширивати путна мрежа, онда се при градњи нових путева мора строго пазити да њихове трасе прате конфигурацију терена. Смањење, а нарочито потпуна обустава испаше стоке на појединим деловима пешчаре, такође су изазвале крупно нарушавање екосистема степе – шикаре белог глога и клеке нагло се шире потискујући карактеристичну степску флору. Дрastiчно је смањен број текуница и још неких животињских врста, што је довело и до смањивања броја птица грабљивица, чак и веома ретких и за пешчару карактеристичних. Малобројна и недовољно организована чуварска служба није у стању да спречи право тамањење многих изузетно лепих биљака у време њиховог цветања, чак и оних које су заштићене као природне реткости. Једна од највећих невоља и сметњи нормалном развоју вегетације на пешчари су пожари. После Другог светског рата толико су учестали да се јављају скоро сваке године. Пожари су

последица сушних година, посебно недостатка зимских падавина, све масовнијих излета, екскурзија (Ванић, Стојков 1994).

Подручја очуване природе данас представљају оазе мира, тишине, зеленила, еколошки здраве средине које савременом човеку враћају душевни мир. У оваквим подручјима туризам је делатност која је дозвољена уз висок степен контроле. Међутим, нису сви облици туристичке активности и туристичких производа они које треба примењивати у заштићеним подручјима. Диференцирање туристичке тражње је од великог значаја, јер на тај начин рангирамо интересовања и усмеравамо их ка појединим локалитетима. Понашање учесника одрживог туризма разликује се од понашања туриста масовног туризма, зато су учесници одрживог туризма циљни сегмент.

Рељеф Делиблатске пешчаре носи сву специфичност и конкурентност коју је дан предео, да би се активирао у туризму, мора имати. У рељефном погледу најатрактивније су дине, а на појединим локалитетима врло су јасно диференциране, као на пример Рошујана. Оне су заштитни знак свих пустињских подручја, имају веома динамичан морфолошки приказ и доприносе укупној атрактивности пејзажа.

Делиблатска пешчара представља простор атрактиван пре свега због својих природних вредности, па су антропогени туристички мотиви у другом плану. Ситуација је таква да су производи човековог деловања врло слабо укључени у туризам. Културно-историјске вредности се своде на део обојен етно-карактеристикама, а то су села и салаши који се налазе у границама Специјалног резервата природе. Куће су саграђене у типичном војвођанском стилу. Кајтасово, Гребенац, Шушара су специфична села са традиционалном локалном архитектуром, која се својом мирноћом савршено уклапају у пејзаж, а доимају се као заустављена у времену и простору. Проблем је што нису уређена за посете туриста, односно немају адекватну туристичку понуду.

Туристичка активност на Делиблатској пешчари већ деценију уназад стагнира, упркос великим потенцијалима за развој одрживог туризма. Те предиспозиције су окружење, близина емитивних подручја, а изграђеност смештајних капацитета и путна мрежа се могу сматрати релативно изграђеним.

Туризам на Делиблатској пешчари би могао обухватити целу годину, али главнина активности би се одвијала у периоду март-октобар. Постојање туристичко-информативних центара један је од предуслова добро организованог туризма, јер квалитетна и правремена информација у било којој фази туристичке делатности утиче на успешну реализацију.

Веома је битно питање коме су намењени туристички производи Специјалног резервата природе Делиблатска пешчара. По Линдбергу би један тип посетилаца чинили уживаоци природе у њеном основном облику (научници, истраживачи). Следећи који би се упутили у овај простор су „заљубљеници у природу“ тј. они који о природи желе да науче што више, без жеље да утичу на природне процесе (Стојановић, 2011). Они који желе да отпутују у непознато и необично, са често скромним предзнањем о конкретном подручју називају се „водећи уживаоци природе“. Напоследку су „просечни уживаоци природе“.

Када говоримо о потенцијалима, стационарни туризам би био везан за локалитете: омладинско насеље „Паја Маргановић“, Девојачки бунар и село Шушара. Ситуација је таква да реално у викенд насељу Девојачки бунар и у селу Шушара постоје могућности прихвата туриста (Ромелић, Кошић, 2010), док су у омладинском насељу смештене избеглице.

Излетнички туризам би требало да се одвија како на ободу, тако и у зонама специјалне заштите. Ободни обилазак пешчаре би се одвијао пешке или кочијама, са заустављањем на појединим локалитетима. Један од видова туризма специјалних интересовања били би обиласци локалитета као што су Рошијана, Црни врх и Корн, са мањим групама туриста и локалним водичем. Обилазак ових простора уз стручно вођење био би намењен стручњацима и љубитељима природе. У региону Дунава, излетнички туризам би се односио на вожњу чамцем, обилазак и посматрање птица, вожњу скелом до Рама, вожњу ушћем Караша.

Организовање пешачких тура са обиласком птица пчеларица, слепог кучета, текунице и сл., као и тура за децу и омладину образовног карактера (орнитолошка, геоморфолошка стаза) у најбољем светлу би представиле пешчару. Пешачке туре, уз адекватну водичку службу, могле би се организовати током целе године, за туристе који бораве на ободу Пешчаре. Програм ових тура би требао да буде свима доступан. Било би добро да стазе буду средње дужине и тежине, јер би биле намењене широкој туристичкој клијентели. На овом простору би у оквиру културно-образовног туризма биле организоване школе у природи, еколошки кампови, различити стручни семинари.

Авантуристички туризам би у летњем периоду обухватио активности као нпр. фото-сафари (вожња џиповима по Пешчари), вожња бициклима по обележеним стазама, параглајдинг - за туристе склоне узбуђењима, јахање коња...

Током зиме би се такође организовале неке активности, али не толико богатог садржаја као у главној сезони (април-октобар). Активности у зимском преиоду имале би пробни карактер, да се испита заинтересованост туристичке клијентеле за овај облик активности. Вожња колима са прапорцима би била јединствен доживљај у снеговитом зимском пејзажу.

Манифестациони туризам би требао утицати на проширење туристичке понуде и продужавање сезоне. Главни термини би били везани за цветање појединих представника флоре, банатског божура, липе. Могле би се организовати манифестације под називом „Дани божура“ или „Дани липе“. Једна таква манифестација постоји и одвија се на делу Девојачког бунара. У питању је „Пчеларски сабор“ који се традиционално организује током последње недеље маја или прве недеље јуна. Било би веома интересантно формирати манифестације везане за неке пољопривредне активности (сетва, жетва, сточарске светковине). Риболовачке активности би се одвијале у за то дозвољеним просторима. Такмичења у риболову, као и у спремању рибе чорбе били би саставни део понуде. Све манифестације и такмичења треба да су праћене адекватним забавним програмом (у обзир долазе музика тамбураша, војвођанске песме и игре) који би био интересантан како домаћим тако и страним туристима. Отвара се могућност да и локално становништво кроз овај облик туризма оствари профит. Ради се о продаји разноврсних произ-

вода као што су овчији сир, млеко, мед и други производи домаће радиности. На тај начин би се подстакло интерес становништва да унапреди своју понуду, оживи заборављене занате, уреди села и производи већу количину производа.

Један од предуслова добро организованог туризма јесу туристички информативни центри. Они представљају места првог сусрета туриста са новим простором, центра окупљања, информисања и контактирања. Потреба за формирањем информативних центара је веома изражена, првенствено због чињенице да долазак туриста треба лоцирати на ободу Пешчаре, као и да им се морају пружити основне информације о овом простору. Планирају се четири инфо-центра: Шушара, Девојачки бунар, омладинско насеље „Паја Маргановић“ и Стара Паланка.

Веома је важно да се бар на почетку развоја туризма на Делиблатској пешчари искористе постојећи објекти, како би улагања била сведена на минимум и како би се туризам у што скорије време почео развијати, уз добру организацију и комплетан маркетинг (Радуловић, 2005).

РЕЗУЛТАТИ АНКЕТНОГ ИСТРАЖИВАЊА

За потребе рада истраживање је укључило и испитивање заинтересованих потенцијалних посетилаца. Инструмент који је коришћен у истраживању јесте анкетни упитник затвореног типа који се састоји из 49 питања. Анкетни упитник састоји се из два дела. Први део упитника се односи на социо-демографске податке о испитанику и садржи питања о полу, старосној доби, занимању, степену образовања, месту становања и висини месечних прихода. Други део упитника садржи осам група питања, односно, тврдње где су испитаници требали да оцене степен слагања са изнетом тврдњом. Тврдње се односе на: знање и свест о екотуризму, мотив одласка на екотуристичко путовање, облик заштићеног природног добра које би испитаници посетили, активности у екотуризму, социјалне факторе, еколошке факторе, културне факторе, економске факторе. Ове тврдње су испитаници оцењивали на скали од један до пет, при чему је број 5 – у потпуности се слажем са тврдњом, 4 – делимично се слажем са тврдњом, 3 – неодређено, 2 – делимично се не слажем, 1 – уопште се не слажем са тврдњом. Такође, постоји и тврдња која се односи на степен интересовања испитаника за екотуристичко путовање, а испитаници су могли да одговоре: 1 – у потпуности незаинтересован/а, 2 – незаинтересован/а, 3 – неодређено, 4 – заинтересован/а, 5 – веома заинтересован/а.

Добијени подаци обрађени су у статистичком SPSS програму који се примењује готово у свим областима истраживања (Турјачанин, Чекрлија, 2006). У овом истраживању као и у сличним истраживањима до сада (Cangrikul, Batra, 2007) примењена је дескриптивна статистичка анализа.

У анкетирању је учествовало укупно 70 испитаника од којих је удео женске популације 57%, а мушке популације 43%. Већина испитаника (40%) је старосне доби изнад 40 година, а сви испитаници су становници општине Вршац.

У првој групи питања која се односе на знање и свест о екотуризму, питање дали екотуризам обухвата посматрање и уживање у природи, добило је највећу про-

сечну вредност одговора, дакле већина испитаника се слаже са том констатацијом, што указује на познавање облика активности у екотуристичким подручјима.

Приликом оцене заинтересованости за екотуристичка путовања понуђене су оцене од 1 до 5, а просечна оцена је 4,34, што је висока оцена и указује на високу мотивацију потенцијалних туриста за овај вид туризма.

Следећа група питања односи се на мотиве одласка на екотуристичко путовање. Највише оцене и највећу просечну вредност имао је мотив опуштање. Разлози који су били понуђени су: да би сазнали и научили нешто ново, да би се опробали у новом облику туризма, да би уживали у природи, да би се опустили.

Наредна група питања односи се на оцену облика екотуризма који би најрадије испитаници посетили. Највећу просечну оцену добио је екотуризам развијен на основу заштићених биљних и животињских врста, што указује на заинтересованост становништва за специфичну флору и фауну Делиблатске пешчаре.

У групи питања које се односе на облике активности у којима туристи уживају на простору заштићеног природног добра, шетња је оцењена највишом просечном оценом, поред шетње биле су понуђене активности као што су возња чамцем, фотографисање, посматрање, лов и риболов и посматрање опадања лишћа. С обзиром на овакве резултате велику пажњу би требало посветити развоју излетничког туризма, и нарочито обележавању пешачких стаза и организовању пешачких тура са водичем.

У групи питања о утицају екотуризма на становништво, привреду и стандард (социјалне факторе), већина испитаника је одговорила да су позитивни утицаји екотуризма већи у односу на негативне, што указује на њихову заинтересованост за развој овог облика туризма и свест о позитивним утицајима који тај развој доноси.

Већина испитаника се слаже са констатацијама да развој екотуризма побољшава изглед тог подручја и да екотуризам помаже очувању културног идентитета и наслеђа локалног становништва. Испитаници схватају значај развоја оваквог облика туризма за локалну заједницу и да он утиче на очување како природних вредности тог подручја тако и културних. Без туристичке валоризације ове вредности би пале у заборав, као што су неки стари занати, фолклор, обичаји. Наравно, овде се ради о развоју одрживог туризма који неће имати штетне последице по своју околину.

У последњој групи питања о економском утицају екотуризма на локално становништво, већина испитаника сматра да екотуризам пружа могућности за запошљавање локалног становништва. Дакле, становништво је свесно позитивног утицаја екотуризма и заинтересовано је за учешће у његовом развоју и уживању у чарима које он пружа. Оно што је неопходно да би се ове жеље оствариле лежи у рукама оних који управљају заштићеним природним добром „Делиблатска пешчара“. У овом случају то је Шумско газдинство „Банат“ Панчево. Генерално је проблем код управљања, у већини заштићених подручја Србије, што се ради, углавном, о шумским газдинствима чија је основна делатност у сукобу са одрживим туризмом. Међутим, постоје стратегије развоја које усклађују развој ове две делатности и њиховим поштовањем био би омогућен развој екотуризма у облику

који ће привлачити туристе, који ће укључити локалну заједницу у развој и одредити носећи капацитет и строге мере заштите како би овај облик туризма био одржив.

ЗАКЉУЧАК

Биодиверзитет, геонаслеђе, разноврсност екосистема, природних предела и културе локалних заједница на подручју Специјалног резервата природе „Делиблатска пешчара“, представљају добар потенцијал и основу за развој екотуризма овог простора. Такав тренд туристичких путовања нема тако дугу традицију, али је добро профилисан у многим земљама света.

Потенцијал се огледа и у досадашњем коришћењу природних вредности од стране, углавном, локалног становништва и то за рекреацију и одмор у природи. Нове тенденције осмишљавања, промоције и презентације едукативних стаза отварају ново поглавље у развоју туризма базираног на природи. Од тога би корист могло имати и локално становништво. Иако не би суштински помогао у решавању проблема локалног становништва, екотуризам може бити још једна од допунских делатности којом су појединци локалног становништва упослени. Уосталом, студије случаја из бројних крајева света су то већ потврдиле.

Локално становништво има веома позитиван став када је у питању развој екотуризма на овом простору. Заштићени предео најчешће посећују ради шетње и опуштања и сматрају да интензивнији развој екотуризма на овом простору може имати веома позитивне последице које се првенствено односе на економско стање, односно пружиле би се могућности за развој регије и отварање нових радних места.

ЛИТЕРАТУРА

- Cangpikul, A. and Batra, A. (2007): Ecotourism: A Perspective from Thai Youths. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, No. 6 (1), pp. 81-85.
- Букуров, Б. (1984): *Геоморфолошки проблеми Баната*. ВАНУ, Радови, књига 2. Одељење друштвених наука и уметности, Нови Сад.
- Буторац, Б. и Хабиљан-Микеш, В. (1997): *Делиблатска пешчара и Суботичко-хортошка пешчара*. Завод за заштиту природе Србије, Јавно предузеће „Србијашуме“, јавно предузеће „Палић-Лудаш“.
- Ванић, М. и Стојков, Б. (1994): *Делиблатски њесак – Зборник радова VI*. Јавно предузеће „Војводинашуме“, Шумако газдинство „Банат“, Панчево.
- Лазих, Л., Павић, Д., Стојановић, В., Томић, П., Ромелић, Ј., Пивац, Т., Кошић, К., Бесермењи, С., Кицошев, С., Ђармати, З., Пузовић, С., Ђурековић-Тешић, О., Стојановић, Т., Марић, Б., Виг, Л., Пањковић, Б., Хабиљан-Микеш, В., Сабадош, К., Делић, Ј., Ковачевић, Б., Стојшић, В., Кораћ, Ј. (2008): *Заштићена природна добра и екоџуризам Војводине*. Департман за географију, туризам и хотелијерство, природно-математички факултет, Нови Сад.

- Радуловић, О. (2005): Специјални резерват природе „Делиблатски пешчара“. *Зборник радова VIII*, Шумско газдинство „Банат“, Панчево.
- Ромелић, Ј. и Кошић, К. (2010): Правци реафирмације туристичког локалитета Девојачки бунар у Делиблатској пешчари. *Зборник радова дејаршмана за географију, туризам и хотелијерство*, бр. 39, стр. 107-122.
- Скупштина Социјалистичке Аутономне Покрајине Војводине (1981): *Регионални просторни план Делиблатске пешчаре до 2000. године*. Завод за урбанизам Војводине, Нови Сад.
- Стојановић, В. (2011): *Туризам и одрживи развој*. Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Нови Сад.
- Стојановић, В. и др. (2011): *Студија изводљивости развоја еко туризма у заштитеним природним добрима Војводине (са посебним освртом на Рамсарска подручја)*. Департман за географију, туризам и хотелијерство, ПМФ, Нови Сад.
- Томић, П., Ромелић, Ј., Кицошев, С., Бесермењи, С., Стојановић, В., Павић, Д., Пивац, Т., Кошић, К., Пузовић, С., Хабијан-Микеш, В., Пањковић, Б., Сабадош, К. Штетић, Ј., Ковачевић, Б., Стојшић, В., Кораћ, Ј. (2004): *Заштитена природна добра и еко туризам Војводине*. Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Нови Сад.
- Турјачанин, В. и Чекрлија, Ђ. (2006): *Основне статистичке методе и технике у СРСС-у – Примена СРСС-а у друштвеним наукама*. Центар за културни и социјални поправак, Бањалука.